# C. DOBROGEANU-GHEREA ŞI N. G. CERNÎŞEVSKI

DE

PÁLFFY ENDRE

*Universitatea „Loránd Eötvös", Budapesta, R.P.U.*

În cele ce urmează doresc să prezint, pe baza unor mărturii, părerea contemporanilor despre C. Dobrogeanu-Gherea, o paralelă între ideile lui Cernîşevski şi ale lui Gherea, completînd acestea cu incursiuni în biografia marelui critic romîn.

Doi tineri fug dinaintea poliţiei ţariste — scrie C. Graur — unul îşi continuă drumul spre Elveţia, altul rămîne la Iaşi. E un tînăr inteligent, cult, vorbeşte mai multe limbi, are un bun simţ practic, principii hotărîte, voieşte să-şi păstreze independenţa cu orice preţ, ţine la ideile sale revoluţionare şi e ferm decis că va munci pentru popor. La Iaşi lucrează la pavatul străzilor, noaptea doarme pe maldăre de piatră pînă ce un emigrant polon nu-l duce la un azil de noapte, angajîndu-l mai pe urmă la un fierar şi punîndu-l în contact cu emigranţii ruşi. El iniţiază în ideile socialiste pe Ion Nădejde, viitorul profesor, care în acest timp studiază chimia pentru ca, fiind anarhist convins, să poată fabrica bombe [1]). Iată caracterizarea nimerită a lui Gherea, în care aflăm ambianţa în care trăia pe atunci, viaţa încordată a revoluţionarului, dragostea faţă de popor, instruirea altora şi instruirea de sine, ca trăsături esenţiale. Ştim că la vîrsta de 17 ani, drumul lui Gherea din casa părintească de la Slavianka duce direct la acel cerc socialist ai cărui membri sînt Konalek, Bogolubof şi Govorulta, adepţii diferitelor teorii narodniciste. Membrii cercului învaţă felurite meserii avînd drept scop al vieţii lor slujba poporului. Pe timpul procesului celor 193, cercul se destramă, membrii săi sînt siliţi să se refugieze şi astfel Gherea ajunge la Harkov. E aici participant activ într-un cerc narodnicist şi acest fapt ajunge să fie cunoscut şi de poliţia ţaristă. Gherea deci trece în Romînia cu ajutorul unor prieteni şi vine la Iaşi. Se ştie din amintirile lui Gherea că în timpul războiului din 1877/78 el a colaborat cu Crucea roşie rusă şi C. Mille, într-un articol de ziar menţionează că Gherea a luat în arendă spălătoriile de rufe ale armatei ruse [2]). Între timp însă, el face propagandă socialistă printre soldaţii ruşi care trec prin Romînia

---

1) C. Graur, *Portrete socialiste*. Şantierul, 1936, 34.
2) «Adevărul literar ilustrat», 1895, iunie 12.

și de aceea poliția țaristă decide să-l atragă în cursă. Iată ce spune despre aceasta în amintirile sale: „Intr-o seară primesc o telegramă cu iscălitura unei surori de spital prin care mă cheamă la o întîlnire în stația rusească din Galați. Această stație fusese instalată provizoriu pe linia Galați—Reni în vederea transporturilor de materiale și trupe. Nu mi-a cauzat aceasta nici o îngrijorare, doar în calitatea mea de supus american, cu numele de Robert Yinks, aveam legături cu Crucea roșie. Cu toate acestea noaptea n-am putut dormi. Astfel am fost arestat. Polcovnicul m-a întîmpinat cu aceste cuvinte: Imenem gosudaria arestuiu vas“ [3]).

Trece prin diferite peripeții, e întemnițat în mai multe localități, deportat în Siberia, iar în cele din urmă, cu o barcă de pescari, scapă prin Oceanul Înghețat și, prin Norvegia, Londra, Paris, Viena, București, ajunge la Ploiești [4]). Din însărcinarea revoluționarilor ruși, Gherea ia în arendă restaurantul gării din Ploiești, care devine un loc de întîlnire al acestora. Împreună cu ei depune o muncă intensă, înfruntînd multe pericole, la contrabanda scrisorilor și a materialului de propagandă. Cunoaștem o relatare a poliției din București, adresată centrului din Petrograd, în care se menționează marele rol jucat de Gherea în primirea și ascunderea refugiaților. Tot din această relatare aflăm că materialul propagandistic Gherea îl primea din Geneva, Paris, Berlin, expediindu-l în Rusia [5]).

Restaurantul gării din Ploiești devine, prin activitatea lui Gherea, nu numai un centru politic, ci și unul științific, literar și cultural. Este interesant că mărturia acestui fapt o aflăm și în presa timpului din Ardeal. Mihail Canianu, în revista «Familia» scrie: „În restaurantul gării din Ploiești ne întîlnim cu un om palid, barba blondă, puțin șchiopătînd. Acesta este Gherea, arendașul restaurantului. Arendaș la restaurant? Firește, fiindcă el nu are moșie la Mircești, ca Alecsandri, sau la Ghergani, ca Ghica. A scris distinse critici literare, studenții îl stimează, gazetarii îl iubesc. Țara întreagă poate fi mîndră de acest om, estetician de o cultură enciclopedică, filozof și specialist financiar, lipsit de parale, care vorbește zece limbi și mai bine. El este însă înainte de toate socialist“ [6]). Acest portret, atît de pozitiv, merită o deosebită atenție, fiindcă revista «Familia» avea pe atunci cu totul alte concepții; redactorii ei își exprimau admirația pentru doctrina artei pentru artă, aducînd elogii lui T. Maiorescu. Merită atenție și menționarea numelui lui Petrovici Zubcu Codreanu și al lui Russel. Cel din urmă, de altfel, e una dintre figurile cele mai simpatice pe care dorul de libertate, viața plină de aventuri le aduce în apropierea acelui Georg Weert despre care și Marx a vorbit cu multă apreciere.

Altă dată cunoscutul critic Ilarie Chendi, în conferința lui despre Caragiale, la societatea „Petru Maior“ din Budapesta, se referă des la Gherea ca la „distinsul nostru critic literar“ [7]). Aș mai putea aduce o serie de dovezi spre a demonstra că reputația lui Gherea în această perioadă

3) *Din trecutul depărtat. Un fragment din amintirile mele.* București, Biblioteca Lumea, 1916, p. 6.

4) G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne*, București 1941, p. 484.

5) «Arhiva istorică centrală de stat din Moldova». Departamentul poliției, nr. 595/1890.

6) *Gherea, siluetă literară.* «Familia», anul 1892, p. 91.

7) Cf. «Familia», anul 1897, p. 483.

ajunge la apogeu și că în lupta dintre doctrina artă pentru artă și artă cu tendință, cea din urmă începe să-și asigure un loc aparte tocmai datorită activității lui Gherea.

După cum se știe, «Contemporanul» ia ființă în anul 1881, la Iași, din inițiativa lui Gherea, din îndemnul cercurilor din Rusia. Această revistă a fost, timp de 10 ani, o tribună de seamă a celor mai avansate idei de ordin științific, literar și de critică literară. Revista însă nu a apărut cu una cu două, ci ea este produsul a 7 ani de străduințe. Ea este o continuare a «Romîniei viitoare» din care însă nu a apărut decît un singur număr, la sfîrșitul lui 1880. În ceea ce privește titlul revistei, au avut loc lungi discuții și în cele din urmă inițiatorii ei au ales denumirea — și aceasta nu e lipsită de semnificație — Contemporanul, adică un titlu care e identic cu Sovremennik-ul redactat de Nekrasov. Despre alegerea titlului și discuțiile privitoare la aceasta ne informează Sofia Nădejde în amintirile ei[8]). Gherea a fost organizatorul, editorul și administratorul revistei; el a cumpărat hîrtia, a făcut rost de banii necesari; tot el avea grijă de difuzarea ei. Gherea a cerut articole și studii de la socialiștii din diferite orașe din țară și a cîștigat drept colaboratori pe socialiștii din emigrație. Pe frontispiciul revistei figurau ca redactori I. Nădejde și V. Morțun, căci Gherea era cetățean străin. Se pune însă întrebarea dacă Gherea a scris și el în primele numere ale revistei. Aceasta este foarte greu de stabilit, căci dacă a scris, articolele și le-a redactat în limba rusă și fiindcă în acest caz nu poate fi vorba decît de traduceri, nici examinarea, confruntarea particularităților de stil nu duce la rezultate convingătoare. În orice caz, ideologia și direcția revistei au fost determinate de el și în acești ani de început. Numai după 4 ani își semnează articolele, cum ne convinge de aceasta răsfoirea revistei.

În prima perioadă lupta se desfășoară pe planul combaterii manualelor lipsite de bază științifică, împotriva plagiatelor, a nivelului scăzut al învățămîntului burghez, contra superstițiilor. În perioada ce urmează apar studiile lui Gherea în care își expune ideile referitoare la doctrina artei cu tendință, combătînd pe partizanii artei pentru artă. Aceste discuții ne aduc aminte de luptele care se desfășuraseră în Franța, în anii de după 1860, în jurul problemei *l'art pour l'art*, cu participarea lui Bersat, Charles de Rémusat, Pierre Félix și, mai tîrziu, cu cea a lui Taine și Guyau, dar, ca să aducem o pildă mai apropiată, ne putem gîndi și la Nekrasov care își expunea concepțiile combătînd pe Drujinin, stabilind foarte clar că nu există știință numai pentru știință, nici artă numai pentru artă, toate acestea fiind pentru societate, pentru ridicarea omului și îmbogățirea vieții acestuia. În esență, pe acest plan se desfășoară și lupta între Gherea și Maiorescu. Discuția aceasta dintre ei a stîrnit atenția contemporanilor și, pe drept cuvînt, marea simpatie a lor pentru Gherea. Cu privire la manifestarea aprecierii față de Gherea avem multe dovezi în presa vremii. Din seria documentelor pe care le posed n-am să citez decît cîteva, care sînt grăitoare în felul lor. În revista «Vieața» a apărut, între altele, un articol cu semnătura unui oarecare Radu în care citim cuvinte elogioase la

8) *Cîteva amintiri*. «Adevărul», 1935, febr. 14.

adresa lui Gherea. Iată ce se spune în acest articol: „Gherea a adus într-adevăr o fundamentală reformă în gîndire, în critica artei: din operele sale emană un spirit nou, sănătos, îl caracterizează o logică de fier, cultură temeinică, are un mare renume în țară și în străinătate. Lupta dintre Gherea și Maiorescu a luat sfîrșit. Gherea a ieșit învingător“ 9).

Această mărturie merită de aceea atenție, fiindcă în paginile revistei «Vieața» apăreau și scrieri care nu dovedeau simpatie pentru curentul reprezentat de Gherea.

C. Mille, într-un articol de ziar, afirmă că „Gherea e dătătorul de ton în critica literară și, în urma discuțiilor avute cu adversarii, a ajuns ca fruntea lui Maiorescu să nu mai fie încununată de lauri. Dar Gherea — continuă autorul — nu este numai un excelent critic literar, ci și o figură reprezentativă a mișcării socialiste. Dacă alte elemente mai puțin valoroase n-ar ține morțiș la pozițiile lor, el ar putea să fie șeful partidului“ 10).

Un alt studiu menționează scrierile lui Gherea apărute în reviste franceze și germane.

Citind și recitind presa vremii, ne dăm seama de un fapt surprinzător: autorii diferitelor articole cunosc pe marii revoluționari democrați ruși, se referă la ei, dar nu descoperă afinitatea lui Gherea cu acești gînditori. În general, cercurile progresiste din Romînia au dovedit interes, simpatie față de mișcarea revoluționară rusă. Ca probă servesc următoarele cîteva date dintre multe altele. I. Nădejde, în «Contemporanul» (anul 1889, nr. 4), face o sumară apreciere a operei lui Cernîșevski cu ocazia morții sale, bazîndu-se pe constatările revistei vieneze «Sozialdemokrat», N. Buzdugan, în «Lumea nouă ilustrată» (1896, ian. 15), analizează romanul *Ce-i de făcut*, insistînd pe larg asupra celui de-al patrulea vis al Verei Pavlovna. C. Mille, în unele poezii (*Vae victis, Poezia roșie*), cîntă eroismul revoluționarilor ruși sau chiar își exprimă admirația față de o anumită persoană (Sofia Perovskaia). Cu toate acestea în aprecierea, în critica contemporanilor nu întîlnim menționarea faptului că Gherea e un discipol al marilor revoluționari democrați ruși și înainte de toate al lui Cernîșevski. Înainte de a aborda problema aceasta, confruntarea unor aspecte din opera celor doi critici, mai avem sarcina de a releva o circumstanță esențială. Sfîrșitul secolului al XIX-lea aduce în ideologia lui Gherea o schimbare regretabilă. Este epoca aceea cînd în partidul social-democrat romîn intervine o criză. Cîțiva dintre conducători părăsesc partidul, trec în partidul liberal și astfel cauzează mari pagube mișcării muncitorești. Generoșii — după cum se știe — nu și-au putut atinge scopul, căci după o criză oarecare partidul își reorganizează rîndurile. O dată cu aceste greutăți, ivite în mișcarea muncitorească, începe și alterarea ideologiei lui Gherea, fapt care în cele din urmă duce la conceperea unei opere nefaste, *Neoiobăgia*. Cu această operă Gherea a semănat în partidul socialist idei oportuniste. A exprimat părerea că în țările înapoiate partidele socialiste numai atunci pot să ajungă la putere, cînd socialismul a învins în partea occidentală a Europei. Tantum mutatus ab illo... Gherea, pe vremuri revoluționar, acum susține că rezolvarea proble-

9) Radu, *C. Dobrogeanu-Gherea*. «Vieața», anul I, nr. 5, 1893.
10) C. Mille, *C. Dobrogeanu-Gherea*. «Adevărul literar ilustrat», 1895, iunie 12.

mei țărănești e o sarcină a burgheziei și că tot ea trebuie să joace rolul conducător în revoluție. Alunecarea lui Gherea pe panta oportunismului trebuie subliniată, fiindcă la lumina acestui fapt putem considera just că faza progresistă în viața lui Gherea nu dăinuiește decît pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. De altfel, în această privință, date convingătoare ne oferă și studiile lui Ion Vitner.

Revenind la obiectivele propuse, trebuie să spunem că acele cercuri socialiste în care activează Gherea în faza progresistă a activității sale nu sînt cercuri marxiste, ideologia lor dominantă fiind cea narodnică. Conferințele și broșurile lor oglindesc ideile lui Cernîșevski, Belinski, Dobroliubov, Herzen. Cu aceasta sînt de acord toate izvoarele studiate. Autorii diferitelor studii afirmă în treacăt că Gherea e un aderent al ideilor lui Cernîșevski, dar această teză nu o dovedesc prin opera însăși a lui Gherea. Cred de aceea că nu va fi fără folos dacă fac aceasta, înfățișînd în cîteva rînduri succinte afinitatea ce există între operele celor doi critici. Cea mai firească bază a confruntării sînt *Studiile estetice* ale lui Cernîșevski (*Valogatott esztétikai tanulamányok.* Budapest, Szikra, 1950) și *Studii critice* de Gherea (București, ESPLA, 1956).

De perfect acord cu majoritatea criticilor sînt de părere că rădăcinile unor poziții ale lui Gherea se găsesc mai degrabă în opera lui Cernîșevski decît în cea a lui Belinski. Cauza o văd înainte de toate în faptul că Gherea se prezintă în toată activitatea lui ca un om entuziasmat pentru tot ce e nou. Belinski murise la 1848 și gînditorul rus recunoscut al epocii lui Gherea este totuși acel Cernîșevski (1828—1889) care — după cum afirmă Lenin — a continuat și a ridicat la un nivel înalt „al unui materialism filozofic unitar" linia materialistă a filozofiei ruse, concepută în anii de după 1840 de către Belinski și Herzen. Pe de altă parte, e un fapt cunoscut că Belinski n-a ajuns să sesizeze caracterul de clasă al literaturii, atribuind un rol covîrșitor instinctului scriitoricesc, în detrimentul elementului conștient. După cum vom vedea în cele ce urmează, ideile avansate ale lui Gherea, în materie de menire a literaturii, conștiința artistului combativ, nu-și pot avea originile decît în ideologia mai coaptă, mai dezvoltată a lui Cernîșevski.

Punctele asemănătoare se evidențiază mai întîi în concepția despre menirea criticii. În scrierea intitulată *Sinceritatea în critică*, apărută cu ocazia reeditării operelor lui Pogorelski (1854), Cernîșevski constată că critica are o influență atît de redusă fiindcă este prea liberală, nu e destul de exigentă, se mulțumește cu opere slabe, „vrednice de plîns" și în același timp ea se entuziasmează pentru niște opere „greu de suferit". Această critică stă la același nivel cu operele pentru care arată o mare admirație, deci nu poate avea influență asupra publicului cititor. Această critică stă sub nivelul gustului obștesc [11]).

Tot astfel se pronunță și Gherea analizînd activitatea critică a lui Sphynx și constatînd că Sphynx n-a reușit să se debaraseze de o mare deficiență a criticii de atunci, aceea de a nu fi exigentă față de opera literară. Scriind despre opera lui Delavrancea, acest critic întrebuințează un ton apologetic și nu are nici o rezervă față de nuvela *Sultănica* de pildă. Ci-

11) Cernîșevschi, *op. cit.*, p. 77.

tez: „Voi lua pe confratele nostru de la «Romînia liberă». Dacă stăruim îndeosebi asupra criticilor din «Romînia liberă» pricina este că ele sînt singurele care au vorbit mai pe larg despre scrierile lui Delavrancea, despre care voiam să scriem și noi; afară de aceasta, criticile lui Sphynx sînt scrise cu talent și cuprind o mulțime de observații și fine și adevărate. Totuși, nici confratele Sphynx n-a putut scăpa de semnul caracteristic al criticii noastre, de exclusivism. Criticul găsește, de pildă, că tot ce a scris Delavrancea e perfect, desăvîrșit din toate punctele de vedere. De la început făgăduiește să facă oarecare rezerve, dar afară de una mică de tot și formulată după o mie și una de explicări, cu privire la limba din *Sultănica*, criticul n-are nici o observație de făcut... Dar scriitorul însuși nu e, nu poate să fie cu desăvîrșire mulțumit de creația sa, simțind unele lipsuri fără a le pricepe bine, pricepînd pe altele fără a le putea îndrepta; dacă însuși scriitorul niciodată nu poate fi pe deplin mulțumit de opera sa, fiindcă vede cît e de departe opera făcută de cea visată, cum ar putea fi mulțumit criticul care are și el idealul său?" [12]).

Cernîșevski a luat o poziție hotărîtă în ceea ce privește claritatea ideologică a artei și a fost de părere că scriitorul trebuie să meargă în linia întîi a societății. În operele sale nu ajunge — spunea — să înfățișeze realitatea, ci trebuie să-și exprime răspicat opiniile sale, devenind un luptător al ideilor progresiste. Iată de ce a scris rînduri atît de emoționante despre Saltîkov-Șcedrin în critica despre *Schițele guberniale*, afirmînd că opera lui Șcedrin e „o faptă istorică a vieții ruse" și relevînd că „nimenea n-a biciuit prin cuvinte mai amare viciile noastre sociale", nimeni n-a demascat mai necruțător strîmbătățile alcătuirii sociale [13]).

Gherea a fost de aceeași părere și ca dovadă servesc între altele și paginile scrise despre artiștii cetățeni. Din acest studiu bine cunoscut n-am să citez decît trei fragmente. Vorbind despre V. Hugo, iată ce afirmă: „Mai bine decît oricine, el singur și-a rezumat toată viața sa de poet glorios, de luptător generos, în versurile:

J'ai, dans le livre avec le drame, en prose, en vers,
Plaidé pour les petits et pour les misérables,
Suppliant les heureux et les inexorables.
J'ai réclamé des droits pour la femme et l'enfant,
J'ai tâché d'éclairer l'homme en le réchauffant,
J'allai criant science, écriture, parole... etc.".

Sau cele scrise despre Mickiewicz: „Cel mai mare poet pe care l-a produs Polonia e Mickiewicz, și Mickiewicz e unul dintre cei mai mari poeți patrioți-revoluționari pe care i-a produs lumea. Din exil, unde a trăit și a murit, el a scris Dziady, Konrad Wallenrod, care sînt pline de o iubire nesfîrșită pentru Polonia lui, — de o ură adîncă contra celor care o sugrumă... întreaga lui creațiune poetică respiră o adîncă iubire și compătimire pentru clasele apăsate și o mare ură împotriva magnaților țării care au pierdut Polonia".

12) Gherea, *op. cit.*, I, p. 51, 53.
13) Cernîșevski, *op. cit.* p. 134—202.

Și iată al treilea fragment: „Cel mai mare poet al Ungariei e Petöfi. Dar Petöfi e și acela care prin admirabilele lui cîntece a deșteptat atît de mult pe unguri. Și Petöfi nu s-a mulțumit cu activitatea sa de poet și s-a dus să și lupte pentru eliberarea patriei sale, s-a înrolat ca voluntar în armată, unde a făcut minuni de vitejie și a căzut ca un erou“ [14]).

Cernîșevski a detestat modul în care țăranul rus a fost înfățișat în operele literare ca o ființă decăzută, vrednică de milă. Să citim numai povestirile cu subiect popular ale lui Grigorovici și Turgheniev și ale imitatorilor lor — scrie el — toate sînt pătrunse de mirosul mantalei lui Akaki Akakievici. Căci astfel a fost relația scriitorilor noștri cu poporul. În fața lor poporul apărea ca un Akaki Akakievici, de care ne pare rău, care nu poate avea folos decît numai din compătimirea noastra. Tocmai de aceea Cernîșevski apreciază mult pe Uspenski, care dă o imagine reală a țăranului rus [15]).

Gherea are aceeași poziție cînd critică povestirile lui Brociner: „acest scriitor lipsit de talent pe eroii săi țărani îi pune să vorbească, să se miște să procedeze nefiresc și le dă în gură niște monologuri care fac o impresie ciudată. Brociner — mutatis mutandis — cade în greșeala de a reprezenta o lume falsă a țăranilor“. Și iată critica făcută de Gherea la citirea nuvelei *Mărgărit*: „Nu știi ce să admiri mai mult în această nuvelă: fantazia ce i-a venit autorului, de-a îmbrăca în haine țărănești un Rinaldo-Rinaldini, desăvîrșita necunoștință a păturii sociale descrise, lipsa de adîncire psihică, lipsa de logică, absurditatea tipurilor și a acțiunii? Nu știi de ce să te miri mai mult în această înșirare de fraze romantice.“ [16]).

În studiul lui Gherea scris despre Caragiale aflăm următoarele afirmații: „A sosit timpul ca scriitorii noștri să înfățișeze țărănimea aievea, real, cu marea ei mizerie, cu imensele ei suferințe“ [17]). Sau în importantul său studiu *Țăranul în literatură*, unde Gherea reproșează că în cercurile literare încă nu s-a format o concepție unitară despre țărănime și dacă punem una lîngă alta două figuri de țărani înfățișate de doi scriitori contemporani, acestea se deosebesc atît de mult, ca și cînd una ar fi din Africa, alta din Europa [18]).

Gherea scoate în evidență și contradicția care există între ambianța idilică a țăranilor lui Turgheniev și înspăimîntătoarea mizerie a lor în *Schițele unui vînător*. Aici iarăși se poate observa influența lui Cernîșevski care analizase și el povestirile cu subiect rural ale lui Uspenski (Poate acesta-i începutul schimbării). Gherea pornește de la teza că „starea materială determină și psihologia țăranului“ și marele merit al lui Uspenski îl vede în faptul de a fi descoperit cît de mare rol joacă la țăran pămîntul și ajunge la concluzia că viața țăranului trebuie studiată avînd drept punct de plecare relația acestuia cu pămîntul [19]).

Deci Gherea are și în această privință multe afinități cu Cernîșevski.

---

14) Gherea, *op. cit.*, p. 301, 308, 313.
15) Cernîșevski, *op cit.*, p. 238—239.
16) A se vedea ediția din 1925, vol. I, p. 193.
17) Gherea, *op. cit.*, II, p. 116.
18) Gherea, *op. cit.*, I, p. 418.
19) Gherea, *op. cit.*, I, p. 422.

împrumutînd de la maestrul său principiul că artistul trebuie să analizeze adînc subiectul de tratat.

În această ordine de idei nu putem scăpa din vedere o altă paralelă dintre cei doi ideologi și anume vădítul interes pentru analiza psihologică în opera literară. În cunoscutul studiu despre operele lui Tolstoi (1856), avem o constatare meritorie a lui Cernîșevski: analiza psihologică este poate una dintre cele mai esențiale caracteristici care constituie forța talentului creator. Cernîșevski analizează cele două direcții ale talentului creator, „figura anatomică a sentimentului stabil" și „sesizarea prefacerilor dramatice". Pe baza aceasta Cernîșevski constată că marele talent creator al lui Tolstoi se evidențiază tocmai în zugrăvirea fenomenelor abia sesizabile ale vieții interne care alternează cu o extraordinară rapiditate și cu o multicitate inepuizabilă [20]). Această concepție a lui Cernîșevski se reflectă la Gherea cînd în studiul *Pesimistul de la Soleni* critică romanele lui D. Zamfirescu, fixînd că: „Autorul nu cunoaște decît partea din afară a eroului său, sufletul lui, principiile care îl făceau să lucreze cum a lucrat, au rămas taină nepătrunsă de d-l Zamfirescu" [21]).

Gherea critică — cu temei sau fără motiv, aceasta e altă problemă — și pe Caragiale, spunînd că în comedia *O noapte furtunoasă* analiza psihologică a personajelor nu este îndeajuns adîncită, tipurile sînt mai ales descrise și analizate din punct de vedere exterior [22]).

O pildă grăitoare a predilecției lui Gherea pentru preocupările psihologice o constituie analiza clasică a nuvelei *O făclie de paști*, în care sesizează latura cea mai artistică a nuvelei lui Caragiale și anume creșterea sentimentului de frică al lui Leiba Zibal. Gherea a dovedit prin aceasta în mod convingător cît de mare importanță atribuie analizei psihologice în operele literare și ceea ce este și mai decisiv, cu cîtă măiestrie știe să diseçe momentele sufletești ale unui personaj într-o creație literară.

Gherea este de aceeași părere cu Cernîșevski în substanțialele probleme de concepție de viață. Analizînd *Schițele guberniale* ale lui Saltîkov-Scedrin, marele revoluționar democrat rus afirmă că existența omului are o înrîurire covîrșitoare asupra caracterului convingerii sale și dacă se schimbă situația, existența individului, i se schimbă și felul de a privi lumea, caracterul convingerii [23]). Oare nu această teză se reflectă și la Gherea cînd vorbește despre creația artistică? Să ne gîndim la studiul intitulat *Asupra criticii*, în care afirmă răspicat că opera de artă trebuie adusă în legătură cu originea, creșterea, educația, ambianța socială a artistului [24]). Iar în studiul *Tendenționismul și tezismul în artă* scrie că omul și în consecință și artistul este un produs al mediului natural și al stărilor sociale. Teza aceasta o exemplifică prin scriitorul francez Chateaubriand: „Ideile reacționare ale scrierilor lui sînt pricinuite de revoluția franceză care a desființat nobilimea, a omorît pe fratele lui și l-a surghiunit pe însuși artistul. Ideile religioase-bigote prin care se caracterizează, se datoresc educației excesiv de reli-

20) Cernîșevki, *op. cit.*, p. 123—124.
21) A se vedea ediția din 1925, vol. I, p. 281.
22) Gherea, *op. cit.*, II, p. 73.
23) Cernîșevski, *op. cit.*, p. 187 și 189.
24) Gherea, *op. cit.*, I, p 63—65.

gioase, aproape unei nebunii, care se observă la toți membrii familiei Chateaubriand"[25]).

Se mai găsesc o serie de congruențe la Cernîșevski și la Gherea care arată că autorul *Studiilor critice* este un discipol al lui Cernîșevski și nici nu vreau să mai insist asupra punctelor de întîlnire ci închei cu un moment iarăși semnificativ, și anume predilecția cu care amîndoi gînditorii recurg la exemple luate din pictură cu vădituI scop de a face mai intuitivă analiza literară. Firește, metoda aceasta a fost întrebuințată și de alții și e foarte frecvent și contrariul, cînd artiștii se inspiră din creațiile literare. N-avem decît să ne gîndim la compozitorul Liszt care în creația *Les Préludes* s-a inspirat din poezia lui Lamartine sau la pictorul Theodor Aman care cu pînza *Aprodul Purice* a eternizat un subiect literar, sau la Ștefan Luchian cu compozițiile sale inspirate din literatură. Gherea recurge adesea la exemple luate din pictură și în această privință se aseamănă cu Cernîșevski care de pildă face sensibilă arta descriptivă a lui Tolstoi cu această imagine: Sînt pictori care au devenit renumiți prin măiestria lor că pot sesiza cum se oglindesc razele strălucitoare pe undele repezi, cum tremură lumina pe foșnitoarele frunze ale arborilor. Acești pictori sînt mari artiști fiindcă pot reda viața naturii. Gherea, în această privință, nu rămîne dator nici el. În criticile sale literare, vorbind despre măiestria artistică, arta descriptivă a diferiților poeți, el utilizează din plin comparațiile scoase din artele plastice și se referă cu predilecție la pînzele lui Vereșceaghin, dîndu-le o analiză, o apreciere subtilă. Descrierea pînzelor *După atac*, *Sentinela rusă*, *Execuție în India* rămîne una dintre cele mai artistice pagini ale lui Gherea.

Prin cele expuse mai sus am dorit să-mi dau contribuția întîrziată la acele prețioase manifestări de critică literară care cu ani înainte au reușit să fixeze locul lui Gherea în evoluția culturii romînești și am dorit în același timp să aduc omagiile noastre Universității acestui oraș străvechi și cu un glorios trecut cultural care a găzduit pe marele critic romîn și «Contemporanul», revistă care a îndeplinit un rol atît de prețios în promovarea culturii romînești, luptînd pentru înnoire și înlăturarea a ceea ce era perimat, și avînd timp îndelungat eficiența exemplarității.

## К. ДОБРОДЖАНУ-ГЕРЯ И Н. Г. ЧЕРНЫШЕВСКИЙ

### Краткое содержание

Основываясь на различных документах эпохи, сначала автор статьи показывает деятельность Гери как пропагандиста в социалистических кружках России, а затем и Румынии. В дальнешем автор ссылается на целый ряд похвальных ряд отзывов в печати того времени о Гере, как об акривнот борце за воинствующую литературу и марксистскую критику (извлечения из „Семьи", „Жизни", „Литературного события" и др.).

25) Gherea, *op. cit.*, I, p. 77.

В конце работы подчеркивается, что передовые идеи о содержании критики и литературы, о роли искуства и критики, о назначении писателя и т. д. Геря перенял у Чернышевского, наиболее выдающегося и поспедовательного материалиста из всех русских революционных демократов.

## C. DOBROGEANU-GHEREA ET N. G. TCHERNYCHEVSKI

Résumé

En se servant des documents de l'époque, l'auteur montre tout d'abord l'activité de propagandiste de Gherea menée dans les milieux socialistes de Russie et, plus tard, de Roumanie. Ensuite, il reproduit une série, d'appréciations tirées de la presse du temps, très élogieuses, à l'adresse de Gherea en tant que militant pour une littérature engagée et une critique littéraire marxiste (extraits de „Şantierul", „Adevărul ilustrat", „Familia", „Vieaţa", „Evenimentul literar" etc.).

On signale enfin que les idées avancées concernant le contenu de la critique et de la littérature, la mission de l'art et de la critique, le rôle de l'érrcivain, etc. sont prises de Tchernychevscki, le plus conséquent matérialiste des démocrates révolutionnaires russes.